

ÝAŞLARYŇ

YLMY WE TEHNIKASY

2
2024

E. Baýrammyradow, A. Omarowa

HÄZIRKI ZAMAN HALKARA JENAÝAT HUKUGYNYŇ ÖSÜŞI

Türkmenistanyň Prezidenti
Serdar BERDIMUHAMEDOW:

– Biz Türkmenistan atly beýik döwletde, parahat we arassa asmanyň astynda, uzak hem-de bagtyýar durmuşda ýaşamalydyrys, abadan we güll ýaly durmuşymyza buýsanmalydyrys [1].

Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy döwründe ata Watanymyz Türkmenistan hormatly Prezidentimiziň alyp barýan oňyn içeri we daşary syýasatynyň netijesinde bedew bady bilen öňe barýar. Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygy sebitde halkara hyzmatdaşlygynyň hem-de goňsuçylyk gatnaşyklarynyň ösmegine düýpli itergi berdi. Türkmenistan gysga wagtda halkara giňişliginde özboluşly daşary syýasatyny amala aşyrýan döwlet hökmünde özüni tanatdy.

Halkara gatnaşyklarynda halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryna eýerýän we ony milli kanunçylygynda esasy kanunynda – Konstitusiýasynda berkiden Türkmenistan ýurdumyz ähli ugurlarda umumadamzat bähbitlerini, onuň hukuklaryny hem azatlyklaryny kepillendirmek babatda maksatnamalaýyn döwlet syýasatyny alyp barýar. Ýurdumyzda halkara hukugynyň umumy ýörelgelerine esaslanýan milli kanunçylygymyz we kämilleşdirilýär yzygiderli döwrebaplaşdyrylýar.

Halkara hyzmatdaşlygyň möhüm ugurlaryndan biri hem halkara jenaýatlara we halkara häsiýetli jenaýatlara garşy göreşi alyp barmakdyr.

Halkara jenaýat, halkara jemgyýetiniň möhüm bähbitlerini goramak üçin halkara borçnamasynyň bozulmagy netijesinde ýüze çykan halkara derejesinde bikanun hereket bolup, onuň bozulmagy umuman halkara jemgyýetçiligine garşy jenaýat hasaplanýar.

Bular harby jenaýatlar, parahatçylyga we adamzada garşy jenaýatlar, genosid, ekosid hem-de başgalar. Şeýle jenaýatlara garşy göreş halkara parahatçylygy we howpsuzlygy üpjün etmekde esasy jogapkärçiligi öz üstüne alýan hem-de BMG-niň ähli agzalarynyň adyndan hereket edýän BMG-niň Howpsuzlyk Geňşiniň ygtyýaryndadyr. Halkara jenaýatlaryň subýekti, ilkinji nobatda döwletler, şeýle hem olaryň adyndan hereket edýän we hut şular ýaly jenaýatlary eden şahsyýetlerdir.

Halkara jenaýatlar, ilkinji nobatda, harby jenaýatlaryny, parahatçylyga we adamzada garşy jenaýatlary, genosidi, agressiýa jenaýatyny öz içine alýar. Olaryň kesgitlemeleri 1945-nji ýylyň Halkara Harby Kazyýetiniň Tertipnamasynda beýan edilendir.

Halkara hukugynyň täze pudagy hökmünde tanalýan halkara jenaýat hukugy taryhy barada aýdanymyzda, XIX asyryň ahyrynda belli rus hukukçysy N. M. Korkunow halkara jenaýat hukugyny döretmegiň zerurlygyny onuň kadalarynyň döwletara hyzmatdaşlygynyň ýörelgelerini goramaga niýetlenilmegi bilen esaslandyrypdyr [3].

XX asyryň taryhy tejribesi halkara jenaýat hukugy baradaky nazary düşünjesine täzedan çemeleşmegi talap etdi. XX asyryň ortalaryndan başlap, jenaýat hukuk kadalaryny öz içinde jemleýän köp sanly halkara hukuk resminamalary kabul edilýär. Onuň düýp sebäbi hökmünde dünýä hukuk düzgünini üpjün etmekde döwletleriň özara hyzmatdaşlyk alyp barmagy çykyş edipdir. Oňa bolsa, öz gezeginde, halkara jenaýatçylyk bilen göreşmegiň, şeýle hem halkara häsiýetli jenaýatlaryň önüni almagyň we jezalandyrmagyň wezipeleri girýär.

Döwlet derejesinde jenaýatlar bilen göreşmegi halkara-hukuk taýdan düzgünleşdirilmegiň zerurdygy barada bellenen bu çemeleşme halkara hukugynyň has täze resminamalarynda hem berkidilendir. Hususan-da 1996-njy ýylyň 12-nji dekabrynda kabul edilen BMG-niň jenaýatçylyk we jemgyýet howpsuzlygy baradaky Jarnamasynda BMG-niň agza-döwletleriniň “ikitaraplaýyn, sebitleýin, köptaraplaýyn hem-de ählumumy esaslarda hyzmatdaşlygy giňeltmekde, şol sanda hem degişli ýagdaýlarda howply transmilli jenaýatlary ýerine ýetirýän, ýa-da olar üçin başga bir görnüşde jogapkärçilik çekýän şahslary ýüze çykarmakda, saklamakda we yzarlamakda özara hukuk kömegini bermek hakynda ylalaşyklary baglaşmakda, hem-de hukuk goraýjy we beýleki ygtyýarly organlaryň halkara hyzmatdaşlygyny netijeli üpjün etmekde” ýardam etmäge borçlanýandyklary göni bellenen.

Nemes professory G. Werlen halkara jenaýat hukugyna “halkara hukugynda görkezilen jenaýatlar üçin jogapkärçiligi belleýän, aradan aýyryan ýa-da başga bir görnüşde düzgünleşdirýän ähli kadalar degişlidir” diýip belleýär [4].

N. I. Kostenko halkara jenaýat hukugyna “halkara jemagat hukugynyň toplumlaýyn, özbaşdak pudagy hökmünde” halkara hukugynyň subýektleriniň arasynda halkara jenaýatlarynyň we halkara häsiýetli jenaýatlaryň önüni almak, olary ýerine ýetirendigi üçin günäli şahslary jogapkärçilige çekmek, şeýle hem “kazyýet kömegini bermek, iş ýöretmek, jenaýat yzarlamak we kazyýet işini alyp barmak, jezalandyrmak çärelerini goldanmak hem-de ýerine ýetirmek, şikaýat etmek we kazyýet çözügütlerine gaýtadan seretmek, jenaýat işleri boýunça hukuk kömegini bermek...” boýunça hyzmatdaşlygy düzgünleşdirýän umumy ykrar edilen halkara-hukuk ýörelgeleriniň we kadalarynyň ulgamy bolup durýandygyny belleýär [5].

Häzirk wagtda halkara jenaýat hukugynyň dürli ugurlary boýunça döwletleriň bilelikde hereket etmegini üpjün edýän köp sanly halkara hukuk namalar hereket edýändir. Olaryň esaslarynyň hatarynda şulary görkezmek bolar: 1959-njy ýylda kabul edilen Özara jenaýat işleri boýunça kömek bermek baradaky Ýewropa konwensiýasy, 1993-nji ýylda kabul edilen Garaşsyz Döwletler Arkalaşygynyň ýurtlarynyň arasynda Raýat, maşgala we jenaýat hukugy boýunça hukuk kömegini bermek hakyndaky Minsk konwensiýasy, 1988-nji ýylda kabul edilen Deňiz gämileriniň howpsuzlygyna garşy gönükdirilen bikanun hereketlere garşy göreşmek hakyndaky halkara konwensiýasy, 1971-nji ýylda kabul edilen Raýat awiasiyasynyň howpsuzlygyna garşy gönükdirilen bikanun hereketlere garşy göreşmek hakyndaky halkara konwensiýasy we ş.m.

Halkara jenaýatçylyga garşy göreşmekde döwletleriň arasyndaky hyzmatdaşlygy üpjün edýän in esasy halkara guramalaryň biri Halkara polisiýa guramasy bolup durýar. Bu gurama

1923-nji ýylda döredilip, ştab kwartirasy Fransiýanyň Lion şäherinde ýerleşýär. Bu gurama milli polisiýa edaralarynyň wekillerinden ybarat bolup, onuň maksady milli hukuk gorajýy edaralarynyň arasynda iş gatnaşyklaryny ýola goýmaga hem-de polisiýa edaralarynyň arasynda bilelikdäki tagallalaryny birleşdirmek maksadyna gönükdürilendir.

BMG-niň Baş Assambleýasynyň 1950-nji ýylda kabul eden rezolýusiýasyna laýyklykda Jenaýatçylygyň önüni almak we oňa garşy göreşmek boýunça komiteti döredildi. BMG-niň Ykdysady we durmuş geňeşiniň bu ugurda alyp barýan işinde ýardam bermek, jenaýatçylyga garşy göreşmek hem-de onuň önüni almak boýunça hukuk resminamalary işläp taýýarlamak, döwletleriň arasynda bar bolan tejribeleri alyşmaga öz ýardamyny bermek, hyzmatdaşlyk boýunça Maksatnamalary işläp taýýarlamak komitetiň esasy wezipeleriniň hatarynda kesgitlenildi.

BMG-niň Baş Assambleýasynyň 1991-nji ýylyň 18-nji dekabrynda çykaran rezolýusiýasy esasynda Jenaýatçylygyň önüni almak we oňa garşy göreşmek boýunça komiteti ýatyryldy. Şol Rezolýusiýanyň esasynda bolsa BMG-niň Jenaýatçylygyň önüni almak hem-de jenaýat adyl kazyýeti boýunça komissiýa döredildi. Komissiýanyň işi komitetiňkä garanynda has-da giňeldildi we onuň önünde täze wezipeler kesgitlenildi.

1998-nji ýylyň 17-nji iýulynda ygtyýarly wekilleriniň diplomatik konferensiýasy Rim şäherinde BMG-iň hemaýatynda Halkara jenaýat kazyýetiň Rim Statuty kabul edildi. Onuň ygtyýarlygyna: genosid, agressiýa, adamzada garşy jenaýatlar hem-de harby jenaýatlar ýaly meselelere garamak we günäli adamlary yzarlamaga ygtyýarlyk berilýär [6].

Halkara jenaýat hukugy bilen milli kanunçylygyň arasyndaky arabaglanyşyk babatynda aýdanymyzda bolsa, milli kanunçylyk halkara jenaýat hukugynyň kadalarynyň talaplaryny anyklaşdyryp, onuň ýerine ýetirilmegini üpjün etmelidir. Halkara jenaýat hukugynyň kadalaryny milli kanunçylyga ornaşdyrmakda birnäçe usullar ulanylýar:

- salgylanmak – halkara jenaýat hukugynyň kadalarynyň halkara şertnamalaryny ýerine ýetirmegi üpjün etmek maksady bilen jenaýat kanunçylygyna tekstleýin girizmek;
- implementasiýa – halkara jenaýat hukugynyň düzgünlerini ýerine ýetirmek maksady bilen hereket edýän jenaýat kanunçylygyna üýtgetmeler girizmek arkaly ornaşdyrmak.

Türkmenistanyň Jenaýat-hukuk ulgamy döwletimiziň hukuk ulgamynyň aýrylmaz düzüm bölegi bolmak bilen, beýleki hukuk pudaklarynda bolşy ýaly, döwletimizdäki jemgyýetçilik gatnaşyklaryny berkitmekde, düzgünleşdirmekde, şeýle hem raýatlaryň konstitusion hukuklaryny we azatlyklaryny goramakda öz goşandyny goşýar hem-de öz önünde birnäçe meseleleri goýýar.

Türkmenistanyň Jenaýat Kodeksiniň 2-nji maddasyna laýyklykda Türkmenistanyň jenaýat kanunçylygynyň wezipeleri adamyň we raýatyň hukuklaryny, azatlyklaryny hem-de kanuny bähbitlerini, eýeçiligi, jemgyýetçilik tertibini we howpsuzlygyny, daşky gurşawy, Türkmenistanyň garaşsyzlygyny, konstitusion gurluşyny hem-de çäk bitewüligini, bitaraplyk hukuk ýagdaýyny, jemgyýetiň we döwletiň kanun arkaly goralýan bähbitlerini, parahatçylygy we adamzadyň howpsuzlygyny jenaýatçylykly hyýanatçylyklardan goramakdan, şeýle hem jenaýatlaryň önüni almakdan ybaratdyr. Türkmenistanyň Jenaýat Kodeksi Türkmenistanyň Mejlisi tarapyndan 1997-nji ýylyň 12-nji iýunynda kabul edilip, 1998-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girdi. 2022-nji ýylyň 17-nji aprelinde Türkmenistanyň Jenaýat Kodeksine üýtgetmeler we goşmaçalar girizilip, rejelenen görnüşde tassyklandy [2]. Döwrüň talaplaryna laýyk gelýän we häzirki zaman hukugyň özgertmeleri bilen rejelenen Türkmenistanyň Jenaýat

kodeksi 2023-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýjüne girdi. Bu bolsa milli kanunçylygymyzyň döwürň talaplaryna, halkara hukugynyň umumy kadalaryna laýyklykda kämilleşdirilýändiginiň subutnamasydyr.

Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň
Halkara gatnaşyklary instituty

Kabul edilen wagty:
2024-nji ýylyň
20-nji marty

EDEBIÝAT

1. Türkmenistanyň Prezidenti Serdar Berdimuhamedowyň wezipä girişmek dabarasyndaky çykyşy // Demokratiýa we hukuk. – 2022. – № 1.

2. Türkmenistanyň Jenaýat kodeksine üýtgetmeler we goşmaçalar girizmek hem-de ony rejelenen görnüşde tassyklamak hakynda Türkmenistanyň Kanuny // Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň maglumatlary. – 2022. – № 1-2, 11-nji madda.

3. *Наумов А. В.* Международное уголовное право. – М.: Юрайт, 2015. – С. 35.

4. *Верле Г.* Принципы международного уголовного права. – Гаага, Нидерланды: TMC Asser Press, 2005. – С. 57.

5. *Костенко Н. И.* Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. – М.: Орлитинформ, 2004. – С. 22.

6. Halkara jenaýat kazyýetiniň Rim Statuty

[https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

Е. Байраммырадов, А. Омарова

CONCEPT AND DEVELOPMENT OF MODERN INTERNATIONAL LAW

The approach, based on the need for international legal regulation of the fight against crimes at the state level, is also reinforced in more recent documents of international law.

One of the important areas of international cooperation is the fight against international crimes and crimes of an international character.

Today, there are many international legal instruments that ensure the cooperation of states in various areas of international criminal law.

Regarding the relationship between international criminal law and national legislation, national legislation should specify the requirements of international criminal law and ensure its implementation.

Е. Байраммырадов, А. Омарова

ПОНЯТИЕ И РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Подход основанный на необходимости международно-правового регулирования борьбы с преступностью на государственном уровне, закрепляется и в новейших документах международного права.

Одним из важных направлений международного сотрудничества является борьба с международными преступлениями и противодействие преступлениям международного характера.

Сегодня существует множество международно-правовых инструментов, обеспечивающих сотрудничество государств в различных областях международного уголовного права.

Что касается взаимосвязи между международным уголовным правом и национальным законодательством, национальное законодательство должно конкретизировать требования международного уголовного права и обеспечивать его выполнение.